

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ РІЗНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

ІНТЕГРАЦІЯ ТРАДИЦІЙНИХ ВИДІВ СПОРТУ ТА ІГОР У ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ Й ПАТРІОТИЗМУ

Сайчук Микола

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Аннотация

В статье рассматривается идея необходимости раскрытия потенциала физического воспитания в формировании духовных ценностей молодежи. Наработками зарубежных ученых показано, что традиционные виды спорта и игры являются эффективным средством социализации детей, что способствует их культурной идентификации. Отечественными учеными физкультурно-спортивной отрасли знаний о возможности формирования культурной идентификации и патриотизма через интеграцию традиционных видов спорта и игр в физическое воспитание молодежи концептуально не осмыслены и оттого не поняты, в то время как цивилизованный мир взял направление на отказ от насаживания патриотизма и движется в русле презентации и трансляции собственных исконных традиций, культуры и т.п. Установлено, что физическое воспитание вполне подходящая учебная дисциплина для решения общенациональных вопросов по формированию самоидентичности и патриотизма, в случае интеграции в него традиционных видов спорта и игр.

Ключевые слова: физическая культура, самоидентичность, патриотизм, молодежь, традиционные игры, глобализация.

Annotation

In the article the idea of the need for disclosure of the potential of physical education in the formation of the spiritual values of youth. Best practices of foreign scientists shows that traditional sports and games are an effective means of socialization of children, which contributes to their cultural identity. Domestic scholars of sports industry knowledge of the possibility of forming cultural identity and patriotism through the integration traditional sports and games into the physical education of youth conceptually not understood and they are not witnesses. The civilized world has taken the direction to abandon the imposition of patriotism and moves to the notion that you need to broadcast their ancestral traditions, culture and more. It is established that physical education is an appropriate academic discipline for resolve national issues to the formation of self-identity and patriotism, in the case of integration into it of traditional sports and games.

Key words: physical culture, identity, patriotism, youth, traditional games, globalization.

Постановка проблеми. Подорожі, міграції як неодмінна складова та норма сучасної глобалізації, натиски різних культур з однієї сторони і мультикультуралізм з іншої приводять до розбалансування (найперше, в сприйнятті) розуміння цінності культурної ідентичності. Практика ж показує, що глобалізація не вирішує, а поглиблює гуманітарну кризу. Тож, наразі надзвичайної ваги набувала, без перебільшення, політика цілеспрямованих, завчасно продуманих заходів з молоддю в плані збагачення їх традиційними духовними цінностями, формування в них розуміння унікальності власної культури, її багатства і, головне, вироблення інтересу до пізнання, адже у всьому цивілізованому світі прийнято пишатися культурними надбаннями, час від часу відтворювати їх, незважаючи на те, який це має вигляд зі сторони сучасних стереотипів поведінки і в жодному разі не намагатися відчуритися від них. Прогалини в цьому гуманітарному напрямку, обумовлені байдужістю, просторікуванням, недолугістю, саботажем та ін., поставили українську державність на грань існування. На жаль, молоде покоління слабо знає своєрідності української культури, навіть через те, що не отримує в навчальних закладах практичного досвіду, а теоретичні

розповіді проходять «повз вуха». Сьогодні відбувається нечувана інтелектуальна і трудова міграція українців у країни Європи та Америки з установкою на тимчасовість, але, як говорить народна мудрість: «Немає нічого більш постійного, ніж тимчасове!».

Лише культурна домінанта, духовні цінності, закладені в культурному коді [12], можуть бентежити і посприяти/пришвидшити поверненню в свій культурний ареал. У випадку вагань і неможливості (в силу об'єктивних чи суб'єктивних причин) покидати своє важко досягнуте комфортне зарубіжне становище, зберігається трепет до Батьківщини; і такі люди, як показує сучасна українська історія, дистанційно роблять дуже багато для України. Багато в чому завдяки мігрантам, які не стали ренегатами, манкуртами, та чий культурний код незламно український, Україна надалі, попри теперішні трагедії, продовжуватиме жити, хоча до справжньої незалежності ще далеко. На початку незалежності саме мігранти економічно підтримували виступи (виділяли кошти) українських спортсменів на Олімпійських іграх, щоб через спорт презентувати державу.

Історія знає силу-силенну прикладів відданості культурному кодові, і українці в цьому плані зовсім не виключення, скоріше, зразки саможертвності. Пригадаймо лише одну, вочевидь, трагічну в теперішньому баченні, всесвітньо відому постать українського спортсмена, борця Івана Піддубного, який, маючи колосальну популярність, полишає все (перспективи, чималі кошти в американському банку) і повертається вкотре в підневільну Україну, щоб коротати вік, фактично, у злигоднях і голодній старості. Видається, що більшу роль у випадку з Іваном Піддубним грає не стільки патріотизм, скільки культурна самоідентифікація, неможливість мімікрувати до інших

культурних кодів.

Глобалізація орієнтована на манкуртизм (явище втрати історичної пам'яті особою, групою осіб чи народом, незнання історії свого народу [9]). У проекті «глобалізація» патріотизму місця немає, адже за суттю це і є антипатріотичний рух, який з особливим завзяттям почав розвиватися після II Світової Війни і в XXI ст. набув всесвітнього масштабу і, навіть, досяг певних успіхів. Звісно, що від глобалізації нікуди не дітися, але духовні цінності народу не повинні розвиватися. Ефекти ж глобалізації і дистанціювання сучасних людей від традицій, як зауважують Ferreira R., Beatriz M. (2014), є шкідливим явищем для збереження ігрової культури [17].

Знання традиційних ігор і вміння їх відтворити на практиці – найкращий експрес-засіб ознайомлення інших народностей з особливостями власної (української зокрема) культури. Запит на самоідентифікацію, бажання глибше пізнати і зрозуміти унікальність власної культури, що наявний в сучасній молоді, потребує розгорнутих відповідей і українська народна система тіло-виховання, виплекана поколіннями праотців, здатна задовольнити подібного роду потреби і не лише в теоретичному плані, але й у практичній площині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційні види спорту та ігри в зарубіжній науковій літературі представляються носіями/зберігачами звичаїв, мови та історії; за ними закріплюються можливості соціального гуртування і формування почуття єднання поміж жінок і чоловіків, старшого і молодого покоління, людей різних професій, а ще відводиться вагома роль у вихованні нащадків: вони є ефективним засобом соціалізації дітей, їх самоідентифікації, налагодженню зв'язків між поколіннями, пізнанню інших культур тощо [15, 16, 19-21].

ЮНЕСКО з 90-х років XX ст. прийнято низку документів (1989 – Definition and recognition of popular and traditional culture; 2001 – Universal Declaration on Cultural Diversity, stating the measures that should be adopted; 2006 – Promotion and development of traditional sports and games (TSGs)), які спочатку фрагментарно, а згодом безпосередньо стосувалися традиційних видів спорту та ігор і зрештою проголосили їх частиною нематеріальної спадщини і символом культурного розмаїття нашого суспільства [22, 23]. Таким чином, за традиційними видами спорту та іграми закріплено фундаментальне право на культурне визнання різних народів.

Питання формування патріотизму фактично не фігурує в зарубіжних дослідженнях. Взагалі тема патріотизму, за виключенням історичного фокусу, видається якщо і не ветованою в європейських країнах, так точно зайвою, знаком поганого тону. Зрозуміло чому – занадто свіжі згадки від цілеспрямованих різноманітних заходів із патріотичного вишколу XIX-XX ст. Гімнастично-спортивні товариства на цьому історичному відрізку «патріотичних лихоманок» відіграли потужну (моментами навіть провідну) роль у формуванні патріотів і людей війни.

Навпроти, у вітчизняних дослідженнях превалює проблема патріотичного виховання учнів і студентів різними засобами і в процесі різних навчальних дисциплін (це характерно також для інших пострадянських країн) і, відповідно, мало акцентів на самоідентифікацію. Показово, що велика частка наукових розвідок припадає на військово-патріотичний напрямок. У бібліографічному покажчику за темою «національно-патріотичне виховання дітей та молоді» за період 2014-2016 рр. [8] із 74 позицій, в які входять наукові статті і норма-

тивні документи, лише дві статті стосуються формування патріотизму потенціалом фізичного виховання – це стаття Завальнюк О. (2015) [2] і Черпак Ю.В. (2015) [13], і вагома частка статей пропонує такий вид спорту, як хортинг – переважно висвітлений фахівцями лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання АПН України – Івашковський В. (2015) [5], Єрмоєнко Е. А [1] (2013), Зубалій М. [3]. Зубалій М.Д., Білоцерківець І. (2014) особливо наголошують на тому, що доцільність дослідження проблеми військово-патріотичного виховання учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів у процесі позакласної роботи з фізичної культури, зокрема з хортингу, визначається орієнтацією педагогічної теорії і практики на розробку сучасних методик, що сприяють підвищенню ефективності виховного процесу в загальноосвітніх школах, позашкільних навчальних закладах та громадських військово-патріотичних об'єднаннях [4].

Інтеграція традиційних видів спорту та ігор у фізичне виховання молоді задля формування культурної ідентифікації концептуально не розглядається у вітчизняній науковій літературі. Цим самим продовжує зберігатися гуманітарний дисонанс між Україною і державами Західного світу. Цивілізований світ взяв спрямування на відмову від нав'язування патріотизму і прямує в руслі розкриття, пізнання традицій, культури тощо. Не випадково традиційні види спорту та ігри якнайкраще підходять для демократичного не афішованого, але ефективного формування патріотизму громадян у високорозвинених державах.

Мета роботи – представити потенціал інтеграції традиційних видів спорту та ігор у фізичне виховання молоді для формування культурної ідентичності і патріо-

тизму, звертаючись до вітчизняних і зарубіжних напрацювань.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз і узагальнення науково-методичної зарубіжної та вітчизняної літератури, метод сходження від абстрактного до конкретного, феноменологічна редукція, крос-культурний аналіз.

Результати дослідження та їх обговорення. Ціннісний потенціал фізичного виховання в плані сприяння духовному розвитку майже не оцінений вітчизняними вченими. Про це можна судити із методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах з дисципліни «фізична культура», підготовлених МОН України [10], де наголос робиться виключно на мілітарній складовій, фізичній підготовці, зміцненні здоров'я тощо, і мало приділяється вихованню духовному через тілесне.

Наразі проблема: яким саме чином формувати патріотів, знову ж таки без перебільшення, – загальнодержавна. Підходи, якими планується реалізувати ці завдання, чітко вказують на авторитарну освітню парадигму, при тому, що всі говорять про т.з. гуманістичну. Варіантів пропонується безліч. Характерними формами формування патріотів у середніх школах, як наголошує Корицький В.Г. (2015) [6], і це фактично превалює серед переважної більшості педагогів, мають бути бесіди, розповіді, зустрічі із ветеранами війни, військової служби, миротворцями ООН, учасниками антитерористичних операцій, походів по місцях бойової та трудової слави, екскурсій до музеїв військових частин. Кучинський С.А. (2015) роботу по військово-патріотичному вихованню студентської молоді покладає на військові кафедри ВНЗ [7]. Таким є бачення педагогів. Думки і, відповідно, запити молоді дещо різняться.

У дослідженні «Молодь Укра-

їни-2015», проведеного на замовлення Міністерства молоді та спорту України та за фінансової підтримки установ ООН в Україні (членів Робочої групи ООН з молоді, зокрема, Фонду народонаселення ООН (UNFPA), Програми розвитку ООН (UNDP), Дитячого фонду ООН (UNICEF), програми Волонтери ООН (UNV) та офісу Координатора системи ООН), метою якого була оцінка основних потреб і проблем молоді, а також оцінка відповідності державної молодіжної політики потребам української молоді, виявлено цікаві факти, зокрема, в питаннях патріотизму [11]. Так, 69% молодих людей вважають, що держава повинна вживати хоча б один тип нижче перерахованих заходів, спрямованих на виховання національно-патріотичної свідомості дітей та молоді: • виховувати почуття патріотизму з дитячого садка (44%), • створювати національно-патріотичні гуртки, організації, клуби (25%), • створювати та демонструвати більшу кількість національно-патріотичних фільмів, розповсюджувати художню літературу національно-патріотичної тематики (22%), • сприяти появі більшої кількості тем національно-патріотичної спрямованості в ЗМІ (22%), • фінансувати заходи національно-патріотичної спрямованості (20%), • розвивати молодіжні громадські організації патріотичного спрямування (18%) [11]. Молодь хоче менше розмов і балачок й більше практики. Фізичне виховання для цих завдань досить підходяще. Однак, потенціал фізичного виховання, «озброєний» ігровою культурою, у формуванні самоідентифікації і патріотизму, лише починає з'являтися у вітчизняних наукових розвідках, тому питань більше, ніж відповідей, що й вимагає пошуку належних рішень. Зарубіжні вчені, зокрема Bronikowska M. (2012, 2014) однозначно доводять ідею, що місцева і національна спадщина,

відображена у фізичній культурі, має важливе значення для будь-якого суспільства, особливо в рамках нинішнього процесу глобалізації, коли люди повинні знати про свої культурні надбання та ідентичність. Різноманітні форми місцевої фізичної активності є частиною цієї ідентичності [14].

Визнанням потенціалу ігрової культури (традиційних видів спорту та ігор) у розкритті гомогенної культурної ідентичності слугують ті кроки і заходи, які роблять у зарубіжних країнах. Під кінець 2015 р. організатори традиційних ігор і корінних забав, представники різних національних і міжнародних неурядових організацій, що брали участь у фестивалі Тосаті (фестиваль Тосаті – Міжнародний фестиваль вуличних ігор, що відбувається у стародавньому центрі м. Верони та є унікальним за своїми характеристиками в Італії та Європі), підготували для всесвітнього просування «Веронську Декларацію», яка опирається на засадничі принципи ЮНЕСКО щодо національних стратегій розвитку. «Веронська Декларація» робить заклик настійливо рекомендувати введення традиційних видів спорту та ігор у шкільні програми. Ця декларація покликана вирішити такі цілі: 1) об'єднати всіх сподвижників (протагоністів), що займаються творчістю, саморозвитком, охороною навколишнього середовища та правами і обов'язками громадян; 2) поділяти цінності культурного розмаїття; 3) створювати структури, які цінують добробут і соціальне здоров'я, пов'язані з обміном інформацією та взаємодіють між різними поколіннями, і сприяють міжкультурному діалогу в цілому; 4) поглиблювати знання про місцеві звичаї як пам'ять цивілізації; 5) встановлювати взаємозв'язок між передачею нематеріальної культурної спадщини та сталим розвитком [24].

Фізичне виховання є цілкови-

то спроможною навчальною дисципліною в шкільній/вузівській програмі у формуванні самоідентичності і патріотизму. Українські традиції наскрізно пронизані рухами, руховою активністю, які є основою фізичної культури, отже, через руховий компонент можна пізнавати культуру власного народу [12]. Але для того, щоб це стало можливим, потрібна певна переорієнтація фізичного виховання і закріплення за фізичним вихованням як навчальною дисципліною координаційного центру, що спрямовуватиме зусилля інших начальних дисциплін по організації ігрових заходів, в яких буде транслюватися традиційна рухова і духовна культура українського народу, де вихованці знаходять відповіді, взаємодіють між собою і старшими, відкриватимуть на практиці культурні стереотипи власного народу.

Висновки.

1) Проблема формування патріотизму фактично не фігурує в зарубіжних дослідженнях (окрім історичних оглядів), тоді як у вітчизняних студіюваннях питання патріотичного виховання учнів і студентів різними засобами і в процесі різних навчальних дисциплін є доміантним.

2) Деякі європейські країни із прийняттям «Веронської Декларації» починають реально міркувати, яким чином запровадити традиційні види спорту та ігри в навчальні заклади, адже спеціальні дослідження показують їх можливості для самоідентифікації молоді. Також традиційні види спорту й ігри у фокусі уваги на міжнародних наукових зібраннях. Так, Міжнародним товариством історії фізичного виховання і спорту (ISHPES) на 17-му ISHPES Конгресі (29.06.-02.07.2016 рр.) в Парижі (Франція) одна із сесій присвячується культурним спортивним практикам (Cultural Sporting Practices and Sites) [18].

3) Зі здобуттям Україною

незалежності стала можливою діяльність із практикування власних автентичних звичаїв, традицій. Є певні напрацювання, однак, по факту, робота тільки розпочинається. Гарним прикладом патріотичного виховання в ігровій формі, розповсюдженого на державному рівні, є втілена Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»). Втім, орієнтація цієї гри, що й підкреслено назвою, мілітарна, реальна кількість залучених дітей ще досить обмежена, а сам захід не вплетений в навчальні дисципліни.

Перспективи подальших досліджень полягають в просуванні потенціалу фізичного виховання з інтегрованою в нього ігровою культурою українського народу для формування ідентифікацій і патріотичного налаштування молодого українського покоління.

Література

1. Єрмоєнко Е.А. Військово-патріотична програма та прикладний хортинг / Е.А. Єрмоєнко // Фізичне виховання в рідній школі. – 2015.- № 3. – С.25-29.
2. Завальнюк О. Фізична культура і спорт в структурі патріотичного виховання особистості / О. Завальнюк // Вища освіта України. – 2015. – № 1. – С. 65–70.
3. Зубалій М.Д. Класифікації методів військово-патріотичного виховання допризовної молоді (за науковою літературою) / М.Д. Зубалій // Фізичне виховання в рідній школі. – 2015. – № 3. – С. 36-39.
4. Зубалій М.Д. Особливості військово-патріотичного виховання старшокласників у процесі позакласної роботи з хортингу / М.Д.Зубалій, І. Білоцерківець // Теорія і методика хортингу. – 2014. – Вип. 2. – С. 21-27.
5. Івашковський В. Військо-

- во-патріотичне виховання школярів як соціально-психологічна проблема / В. Івашковський // Фізичне виховання в рідній школі. – 2015. – № 1. – С. 28-30.
6. Корицький В.Г. Військово-патріотичне виховання учнів у сучасних умовах / В. Г. Корицький // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки. – 2015. – № 2. – С. 97-100.
 7. Кучинський С. А. Військово-патріотичне виховання студентської молоді у вищому навчальному закладі в умовах сьогодення / С. А. Кучинський // Педагогічна освіта: теорія і практика. – 2015. – Вип. 18. – С.73-77
 8. Леськів Є.Б. Бібліографічний покажчик за темою «Національно-патріотичне виховання дітей та молоді» / Є. Б. Леськів // Педагогічний пошук. – 2016. – № 1. – С. 80–84
 9. Манкуртство. Вільний глумачний словник. Новітній онлайн-словник української мови (2013—2016) Режим доступу: <http://sum.in.ua/f/mankurtstvo>
 10. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/patriotichne-vix-metodichni-19-05-2015.pdf>
 11. Молодь України-2015. Авт.: І. Волосевич, С. Герасимчук, Т. Костюченко, К., 2015
Режим доступу: <http://www.unfpa.org.ua/files/articles/5/40/%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20-%202015.pdf>
 12. Саїнчук М. Народна гра як презентант традицій і репрезентант культурного коду / М. Саїнчук // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. – 2016. – № 1 (33). – С. 12-16.
 13. Черпак Ю. Метод рекомендації щодо патріотичного виховання учнів на уроках фізичної культури / Ю.В. Черпак // Фізичне виховання в рідній школі. – 2015. – № 3. – С. 40-41.
 14. Bronikowska M. Bridging the Past with the Future: Traditional Sports and Games as a Link between Tradition and Contemporaneity // Bulletin. Journal of Sport Science and Physical Education. – 2014. – № 67. – P 19-24.
 15. Bronikowska M. Evolution of theoretical frameworks in the study of movement play as a cultural phenomenon // Pan-Asian Journal of Sports & Physical Education. – 2012. – Vol. 4 (1). – P. 49-59.
 16. Eichberg H. Folk sports and traditional games, Europe. In: John Nauright & Charles Parrish (eds.): Sports around the World: History, Culture, and Practice. Santa Barbara, California: ABC-CLIO, 2012. – Vol. 2, P. 304-312.
 17. Ferreira R., Beatriz M. Indigenous Games: A Struggle between Past and Present // Bulletin. Journal of Sport Science and Physical Education. – 2014. – № 67. – P 48-54.
 18. ISHPES Congress. <http://ishpes.org/web/index.php/news/134-ishpes-2016-congress-call-for-papers>.
 19. Lenzerini F., “Intangible cultural heritage: The living culture of peoples, // European Journal of International Law. – 2011. – Vol. 22, P. 101–120.
 20. Linaza M, Moran K., O'Connor N.E. Traditional Sports and Games: A New Opportunity for Personalized Access to Cultural Heritage // 6th International Workshop on Personalized Access to Cultural Heritage (PATCH 2013) http://ceur-ws.org/Vol-997/patch2013_paper_2.pdf
 21. Stefano M. L., Davis P., Corsane G., Eds., Safeguarding Intangible Cultural Heritage: Touching the Intangible. Boydell & Brewer, 2012, 285 p.
 22. Traditional Sports and Games [Режим доступу] <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/sport/physical-education-and-sport/traditional-sports-and-games/>
 23. UNESCO's Institutional Approach for the Preservation and Development of Traditional Sports and Games // Bulletin. Journal of Sport Science and Physical Education, 2014. – № 67. – P 87-90.
 24. Verona declaration. September 20th, 2015 <http://ethnosport.com/files/nwy00p-appeal-verona-2015-en.pdf>. (access ed June.20, 2016).

